

УДК 343.982

Д. К. Чередніченко, начальник Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України,

О. В. Ананьїн, старший офіцер відділення Головного експертно-криміналістичного центру Державної прикордонної служби України, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник

СПОСОБИ ПІДРОБКИ СУЧАСНИХ ПАСПОРТНИХ ДОКУМЕНТІВ КРАЇН ЄС ТА ОЗНАКИ ЇХ ВИЯВЛЕННЯ

Розглянуто способи підробок і ознаки їх виявлення в паспортних документах громадян країн – членів ЄС. Визначено шляхи збільшення ефективності виконання завдань у сфері судової експертизи та експертних досліджень паспортних та інших документів у контексті євроінтеграції України.

Ключові слова: повна підробка документів, часткова підробка документів, ознаки підробок документів, паспортні документи, судова експертиза.

Розвиток сучасних соціальних відносин, пов'язаних із процесом євроінтеграції України, привів до зростання кількості подорожуючих осіб, які перетинають державні кордони, у тому числі України та зовнішні кордони ЄС. Із цього приводу набувають актуальності дослідження різних механізмів протидії загрозам національній безпеці, що стосуються спроб перетинання державного кордону громадянами України, іноземцями, особами без громадянства з використанням підроблених паспортних та інших документів.

Проблеми, пов'язані із захистом документів від підробок та зі способами їх виявлення, у різний час досліджували Г. Р. Богапов, Б. С. Болотський, О. В. Воробей, О. Ф. Дьяченко, О. Л. Кобилянський, О. А. Леві, В. С. Ляпичев, С. М. Науменко, В. А. Орловський, С. Д. Павленко, О. С. Силкін, Н. В. Тутецька та ін. Але проблемам виявлення підробок саме паспортних документів у науковій літературі приділяється недостатньо уваги.

Сучасний аналіз судово-експертного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України свідчить про стійку тенденцію до збільшення фактів виявлення підробок паспортних та інших документів, у тому числі громадян країн – членів ЄС. Тільки протягом перших чотирьох місяців 2017 р. під час заходів прикордонного контролю співробітники Державної прикордонної служби України виявили 132 підроблених, 30 чужих і 1746 недійсних паспортних документів¹. Водночас, необхідно зазначити, що про-

¹ Співробітники Держприкордонслужби з початку року виявили майже 2 тисячі підроблених, чужих та недійсних паспортних документів. URL: <http://dpsu.gov.ua/ua/news/> (дата звернення: 10.05.2017).

тягом 2016 р. Головним експертно-криміналістичним центром Державної прикордонної служби України було проведено 343 (у 2015 р. – 196) судові експертизи та експертні дослідження різних документів, із яких: 315 експертиз за постановами слідчих органів досудового розслідування (НП, СБУ, ППУ); 28 експертних досліджень документів на запити органів охорони державного кордону. Досліджено понад 1200 об'єктів, за результатами чого встановлено підробку 43 бланків паспортних документів 18 країн світу та понад 800 службових відміток, печаток і штампів органів та підрозділів прикордонного відомства України; 42 інших відбитків печаток і штампів, у тому числі штампів територіальних органів Державної міграційної служби та консульських установ України за кордоном.

Отже, робота органів Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням на державному кордоні, пов'язаним з виявленням фактів використання іноземцями та особами без громадянства підроблених паспортних документів, що в подальшому підтверджується висновком судово-технічної експертизи, потребує налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії та прийняття відповідних правових рішень¹.

Метою статті є викладення результатів досліджень щодо способів підробок та ознак їх виявлення в паспортних документах громадян країн – членів ЄС і визначення шляхів збільшення ефективності виконання завдань у сфері судової експертизи та експертних досліджень паспортних та інших документів у контексті євроінтеграції України. Матеріали статті стосуються експертної практики з досліджень паспортних документів, які використовуються громадянами країн ЄС для перетину державного кордону.

Як відомо, усі паспортні документи забезпечуються комбінованим захистом від підробок, що включає певне сполучення різних елементів технологічного, поліграфічного та фізико-хімічного захисту. Відповідний набір елементів захисту визначається, виходячи з необхідності забезпечення відповідного рівня захисту, економічної доцільності їх застосування, а також з урахуванням дизайну паспортних документів.

Стосовно паспортних документів використовуються такі види підробки, як повна та часткова. Повна підробка документа, за якої досягається його повна подібність із оригіналом, вимагає застосування багатьох необхідних для цього матеріалів і засобів – шрифтів, спеціального паперу, складного друкарського обладнання тощо. Усе це потребує залучення значних коштів і витрат часу на виготовлення підробленого документа. Тому найчастіше застосовується саме часткова підробка. Поширення часткової підробки пояснюється тим, що вона не потребує використання високотехнологічного поліграфічного обладнання та спеціальних матеріалів, оскільки зміни вносяться до справжнього бланку документа. Вона здійснюється шляхом несанкціонованої заміни окремих частин документа або виправлення його

¹ Силкін О. С. Практичне значення встановлення автентичності відміток про перетинання державного кордону України в паспортних документах іноземців, осіб без громадянства. *Наук. вісник Державної прикордонної служби України*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ. 2015. № 2. С. 14–16.

реквізитів. Обрання засобів часткової підробки залежить від особливостей документа, зокрема: якості паперу бланка; виду захисту; властивостей чорнил; якості штемпельної фарби тощо¹. Залежно від того, до яких частин документа вносяться зміни, – застосовується той чи інший спосіб підробки.

У процесі технічної експертизи паспортних документів підробки виявляють візуально під час їх дослідження у відбитому світлі та в ультрафіолетових променях. Об'єктами дослідження для фахівців є письмові документи, дослідженню в яких насамперед підлягають їх реквізити (записи, відбитки печаток і штампів, машинописні тексти, позначки тощо), матеріали, з яких вони виконані (папір, фарба, клей тощо), залишки речовин, за допомогою яких здійснювалося витравлювання текстів.

Основними способами часткової підробки паспортних документів є: заміна цифрового інтегрованого зображення; унесення змін у реквізити; заміна аркушів; підроблення службових відміток, печаток і штампів Державної прикордонної служби України (прикордонних служб інших країн) та інших компетентних органів.

Наразі одним із найпоширеніших способів підробки паспортних документів є заміна цифрового інтегрованого зображення (далі – фотозображення). Його основними ознаками є: невідповідність способу друку фотозображення способу персоналізації в оригінальному документі; імітація цифрового друку фотозображення шляхом уклеювання звичайної фотографії; зміни в текстурі фотозображення (коли друге фотозображення надруковане зверху першого); наявність ліній надрізу вздовж шва, який прилягає до книжкового блоку паспорта (внутрішнього боку аркуша).

Під час перевірки реквізитів паспортних документів дослідженню підлягають персональні дані власника на сторінці з фотозображенням разом із текстом і машинозчитувальною зоною. Основними реквізитами, що підлягають перевірці, є: дата й місце народження; стать; дата видачі паспорта; дата закінчення строку дії паспорта; прізвище та ім'я власника; дані машинозчитувальної зони. Основними ознаками внесення змін у реквізити паспортних документів є: пошкодження поверхні сторінки з даними; наявність слідів видаленого тексту; пошкодження фонові сітки; помітні зміни текстури зображення; наявність на сторінці з даними власника хаотично розташованих фігур і чорних крапок; не розпізнавання системою зчитування даних машинозчитувальних зон (ознака того, що паспорт міг бути виготовлений кустарно); невідповідність даних про власника з інформацією, викладеною в машинозчитувальну зону; невідповідність шрифту на сторінці з даними та машинозчитувальної зони шрифту в зразках справжніх паспортних документів тієї самої серії та стандарті ICAO DOC 9303; наявність пошкодження ламінуючого покриття сторінок документа.

Основними ознаками заміни аркушів паспортних документів можна вважати: наявність пустих (невикористаних) отворів на ділянках зшивання

¹ Методика технічної експертизи документів/[укл. К. М. Ковальов, В. В. Коваленко]. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2009. 14 с.

аркушів; аркуші паспорта скріплені новими скобами без слідів корозії, а документ має вже достатньо давній період використання; шви на розвороті документа однаково натягнуті та рівні за довжиною; шви, якими скріплені аркуші, не збігаються з отворами; зустрічаються пусті або зайві отвори на аркушах; наявні видимі відбитки на поверхні аркушів; неохайний вигляд отворів швів на аркушах (ознака повторного зшивання); окремі аркуші явно більшого або меншого розміру, ніж інші; наявність різниці у формі й чіткості отворів від голки та перфоратора при відбитті номера на аркушах одного й того самого документа; не пробиті до кінця отвори в перфорованому номері документа, які видимі при наскрізному освітленні; розбіжність отворів у перфорованому номері на аркушах документа; різна товщина аркушів документа; номер документа, що знаходиться на сторінці з даними, надрукований методом офсетного друку або з використанням лазерного чи струминного друку (друк на будь-якій сторінці номера паспорта в більшості країн світу завжди виконується методом високого друку); невідповідність номера документа й номера на сторінці з даними.

При перевірці службових відміток, печаток і штампів Державної прикордонної служби України та інших компетентних органів необхідно звертати увагу на такі ознаки: відповідність дат на штампах при в'їзді та виїзді; відповідність строку початку й закінчення дії візи; відповідність штампа про в'їзд штампу про виїзд і факт їх проставлення компетентними органами однієї держави; відповідність відмітки про в'їзд і виїзд їх справжнім зразкам (типу шрифту, структурі відбитка, формі, розміру, типу світіння в ультрафіолетовому світлі); виявлення наявності штампа, що складається із крапок (таке трапляється при використанні для підроблення струминного принтера); відбитки штампа містять граматичні помилки¹.

Викладене не вичерпує повністю всієї інформації про існуючі та потенційні способи підробки паспортних документів і ознаки їх виявлення. Процес дослідження паспортних документів, у тому числі з використанням спеціальної техніки, залежить від багатьох супутніх чинників, тому передбачити всі можливі випадки досить складно.

Але в сучасних умовах, коли відбувається зростання потоку осіб через державні кордони, однієї тільки експертизи паспортних документів стає недостатньо. Необхідне налагодження ефективного міжвідомчого та міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності між правоохоронними органами, яке передбачає обмін інформацією про виявлені підроблені паспортні документи.

У рішенні Ради Євросоюзу від 27 березня 2000 р. «Про вдосконалення обміну інформацією щодо боротьби з підробленими проїзними документами» зазначено про електронну систему збереження та передачі зображень (FADO), яка запроваджена спільним рішенням Ради від 3 грудня 1998 р. Згідно з рішенням Ради Євросоюзу вдосконалений обмін інформацією сто-

¹ Методическое пособие по процедуре проверки паспортов. Методология FALSEDOC F.I.N.D.: International Organization for Migration, 2007. 166 с.

совно підроблених документів для подорожей є ефективним запобіжником у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з незаконним перетинанням державних кордонів особами за підробленими паспортними та іншими документами¹. У правоохоронних і прикордонних відомствах країн – членів ЄС уже тривалий час існують спеціалізовані підрозділи, які здійснюють судово-експертне забезпечення у сфері експертизи паспортних та інших документів, до повноважень яких входить здійснення обміну інформацією про виявлені підроблені документи. В Україні інформування органів, підрозділів і навчальних закладів прикордонного відомства про виявлені підроблені паспортні та інші документи здійснює Головний експертно-криміналістичний центр Державної прикордонної служби України².

Таким чином, у перспективі євроінтеграції України та з метою збільшення ефективності виконання завдань у сфері судової експертизи та експертного дослідження паспортних та інших документів, на нашу думку, необхідно: розширити й забезпечити розвиток міжвідомчого та міжнародного співробітництва; запровадити ефективний і швидкий механізм обміну інформацією про виявлені підроблені паспортні документи з науково-дослідними експертними установами правоохоронних органів України.

Зазначені заходи необхідно здійснювати в межах загальної реформи правоохоронної системи України, що дозволить у перспективі налагодити ефективну систему протидії існуючим і потенційним загрозам національній безпеці України в контексті лібералізації ЄС візового режиму для України.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі доцільно визначити вивчення способів підробок та ознаки їх виявлення в паспортних документах громадян країн – членів ЄС і громадян України з безконтактним електронним носієм біометричних даних, а також у формі ID-карт.

СПОСОБЫ ПОДДЕЛКИ СОВРЕМЕННЫХ ПАСПОРТНЫХ ДОКУМЕНТОВ СТРАН ЕС И ПРИЗНАКИ ИХ ВЬЯВЛЕНИЯ

Чердниченко Д. К., Ананьин О. В.

Рассмотрены способы подделки и признаки их выявления в паспортных документах граждан стран – членов ЕС. Определены пути повышения эффективности выполнения задач в сфере судебной экспертизы и экспертных исследований паспортных и других документов в контексте евроинтеграции Украины.

Ключевые слова: полная подделка документов, частичная подделка документов, признаки подделок документов, паспортные документы, судебная экспертиза.

¹ Про вдосконалення обміну інформацією щодо боротьби з підробленими проїзними документами (2000/261/ЖА): рішення Ради Євросоюзу від 27.03.2000. URL: <http://www.statewatch.org/sem/doc/assets/files/council/DEC-2000-261.pdf> (дата звернення: 11.05.2017).

² Про затвердження Інструкції з організації і здійснення перевірки документів громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перетинають державний кордон: наказ Адміністрації Державної прикордон. служби України від 05.06.2012 № 407. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1083-12> (дата звернення: 11.05.2017).

METHODS OF MODERN PASSPORT DOCUMENT FORGERIES OF THE EU COUNTRIES AND THEIR DETECTION SIGNS

Cherednichenko D. K., Ananin O. V.

The development of modern social relations associated with the process of European integration of Ukraine has led to an increase in the number of travelers crossing the state border, including the EU's external borders. For this reason there becomes urgent to study the problems concerning protection of travel documents against counterfeiting and the ways to detect them. A modern analysis of the forensic-expert provision of the State border service of Ukraine shows a consistent trend of increase in detections of forgery passports and other documents. The purpose of this paper is to present the results of studies regarding the counterfeiting methods and characteristics of detection in passport documents of countries – members of EU citizens and to identify the ways of increasing efficiency of realizing tasks in the field of forensic examination and expert researches of passports and other documents in the context of European integration of Ukraine. In this perspective, with the purpose to increase the efficiency of tasks realization in the field of forensic examination and expert researches of passports and other documents, according to the authors, it's necessary: to guarantee the development of interagency and international cooperation; to realize effective and rapid mechanism for information exchange on detected forged passport documents with expert research institutions, law enforcement bodies of Ukraine. This will help to develop an effective system to counter existing and potential threats to national security of Ukraine in the context of liberalization of the EU visa regime for Ukraine. The study of counterfeiting methods and characteristics of their detection in the passport documents of countries – EU members citizens and citizens of Ukraine with the contactless electronic carrier of biometric data, as well as in the form of ID-cards may be considered as the prospects for further research.

Keywords: full forgery of documents, partial forgery of documents, signs of documents forgeries, passport documents, forensic examination.